

Alman ve Türk Mahkeme Kararlarında Suçun İşlendiği Yerde Bulunmanın İştirak Açısından Niteliği

The Quality of the Presence in the Crime Scene With Regard to Participation in Crime in German and Turkish Court Decisions

Muhammed DEMİREL*

Öz

Failin yanında bazen suç ortakları bulunur. Suç ortakları, genellikle faili aktif olarak desteklerler. Ancak bazı durumlarda suç ortakları, suça iştirak etmelerine rağmen failin yanında pasif kalırlar. Keza suça iştirak etmeyen kişiler de failin yanında suç işlenirken pasif şekilde bekleyebilirler. İştirak bakımından temel sorunlardan biri, failin suçu işlediği anda failin yanında pasif şekilde bulunan kişinin işlenen suça iştirak edip etmediğidir. Çalışmada failin yanında pasif şekilde bekleyen bu kişinin durumunun ne olacağı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yardım Etme, Müşterek Fail, İştirak, Salt Olay Yerinde Bulunma, İhmal.

Abstract

Sometimes there are participants near the offender. These participants usually actively support the offender. However, the participants sometimes passively stand near the offender despite their participation in crime. In addition to this sometimes people who don't participate in crime can also passively stand with the offender while the offense is committed. One of the basic problems with regards to participating in crime is whether the person participate or not which stood passively near the offender while the offender commits the crime. In this article the status of this person who stands passive near the offender will be examined.

Keywords: Aiding, Accomplice, Participation, Only The Presence In The Crime Scene, Omission.

A. Genel Olarak

Bu çalışmada incelenecek olan temel husus, kişinin salt fiilin işlendiği yerde bulunmasının yardım etme olarak kabul edilip edilmeyeceği, yardım etme olarak görülecekse de bunun ölçütlerinin ne olduğudur. Zira suçu işleyen failin yanında pasif bir şekilde bekleyen kişiler, suça iştirak ederek

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Doktor Öğretim Üyesi. Eleştiri ve öneriler için E-Mail: muhammedemirel@gmail.com.

ya da etmeyerek bekliyor olabilirler. Dolayısıyla pasif olarak bekleyen bu kişilerin, suça iştirak edip etmediklerinin ve keza iştirak etmiş iseler hangi iştirak statüsü ile iştirak ettiklerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Çalışmamızda konunun teorik taraflarından ziyade daha çok Alman uygulaması ortaya konularak Türk uygulamasının ne yönde olduğuna dair açıklamalar yapılacak ve söz konusu mahkeme kararlarına dair bir değerlendirmeye yer verilecektir.

Öncelikle gerek Türk hukukunda gerekse Alman hukukunda suça yardım etmeden ne anlaşılması gerektiği hususunun ortaya konulmasında fayda bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nun 39'uncu maddesine göre şu haller yardım etme olarak kabul edilmiştir: a) Suç işlemeye teşvik etmek veya suç işleme kararını kuvvetlendirmek veya fiilin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek, b) Suçun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya fiilin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak, c) Suçun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak. Alman Ceza Kanunu'nun 27'nci paragrafında ise bir başkasının kasıtlı olarak işlediği hukuka aykırı fiile kasıtlı olarak yardım sağlayan kişinin yardım eden olarak sorumlu tutulacağı belirtilmiş, Türk Ceza Kanunu'nda olduğu gibi yardım etmeden ne anlaşılacağı detaylı bir şekilde açıklığa kavuşturulmamıştır. Bu nedenle Alman hukukunda yardım etmenin kapsamı doktrine bırakılmıştır.

Elbette bu çalışma kapsamında yardım etmeden ne anlaşılması gerektiği hususunda kapsamlı bir irdeleme yapılmayacak, yukarıda da belirtildiği üzere yalnızca suçun işlendiği esnada failin yanında pasif şekilde bulunan kişinin Alman ve Türk mahkeme kararlarında yardım eden olarak kabul edilip edilmediği, ulaşılan sonuç açısından hangi ölçütlerin esas alındığı, doktrindeki yaklaşımın tam olarak ne yönde olduğu hususları üzerinde durulacaktır. Nitekim yardım etmenin ne olduğu, bu konuda ne tür görüşlerin olduğu ayrı bir incelemenin konusudur¹. Buna rağmen yer yer yardım etmeye dair teorik konulardan da yararlanılacaktır. Bu kapsamda irdeleme yapılırken öncelikli olarak Alman hukukundan yararlanılacak, daha sonra Türk hukuku bakımından değerlendirmelere yer verilecektir.

B. Alman Yüksek Mahkeme Kararları

Her ne kadar failin fiili işlediği esnada üçüncü bir kişinin failin yanında beklemesinin failin fiili işleme kararının kuvvetlenmesine olumlu anlamda bir etki edeceği belirtilebilecek olsa da incelememizde de görülecek olduğu üzere Alman doktrininde bu tartışmalar da tamamen Alman Federal Yüksek Mahkemesi (BGH)'nin bu konuda verdiği eski tarihli kararlar üzerinden yapılmaktadır.

Buna göre Alman Federal Yüksek Mahkemesi, özellikle eski tarihli kararları başta olmak üzere birçok kararında üçüncü kişinin sırf fiilin işlendiği yerde, failin yanında bulunmasını manevi yardım etme olarak kabul etmiştir². Daha açık bir ifadeyle mahkeme kararlarında birçok defa

1 Bu konuda detaylı inceleme için bakınız **Muhammed Demirel**, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı Yardım Etme Hareketleri", Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Cilt. 5, 2017, s. 119-161.

2 BGH 345, 66 (**Wolfgang Joecks**, "Täterschaft und Teilnahme", Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band

kişinin salt olay yerinde bulunuyor olması, o kişinin fiilin işlenmesine dair failin kararı üzerinde hangi şekilde bir etkiye neden olduğu ve bunun fiilin gerçekleştirilmesi üzerinde dolaylı olarak hangi şekilde bir etkiye sahip olabileceği belli olmaksızın yardım eden olarak sorumlu tutulması ve cezalandırılması düşüncesi benimsenmiştir. Nitekim bir kararında yol kesmek suretiyle yağma suçunu işleyen failin yanında duran kişinin, *mağdurun lehine bir takım davranışlar sergilemesine rağmen* sırf failin yanında bulunduğu için manevi olarak faile bir destekte bulunduğunu kabul eden ve kişiyi yardım eden olarak sorumlu tutan Alman Federal Yüksek Mahkemesi, fiili işlediği esnada failin yanında hareketsiz bir şekilde dursa bile bu kişinin salt bu şekilde failin yanında durmasının failin kendinde yüksek bir güven duygusu oluşmasına neden olması, yani failin kendisine daha fazla güven hissi duymasına yol açması halinde, yardım etmenin kabul edilebileceği yönünde karar vermiştir³.

Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin bu konudaki en önemli kararlarından biri, 3. Senato tarafından verilen üç İtalyan ve onların iki avukatının bir restoranda yemek yedikleri bir esnada işledikleri şantaj suçuna karşılık olarak henüz işe yeni başlayan avukatlardan birisinin, bu duruma ortak olmamasına rağmen ofiste acemi olması nedeniyle ofis arkadaşına saygı göstermekle yükümlü olduğu inancıyla masada sessiz kaldığı olayda işe yeni başlayan bu avukatın da işlenen şantaj suçunu destekleyici bir davranışta bulunduğu sonucuna ulaştığı karardır⁴.

Sanığın, bu şekilde sessiz kalmasının altında yatan neden olarak büronun yeni çalışanı olması hasebiyle mesleki anlamda tecrübeli çalışanlarını dostça bir şekilde düşünme yükümlülüğü olduğuna inanmasını ileri sürmesine ve bu olayda manevi yardım eden olarak sorumlu tutulmasını gerektirebilecek şekilde pozitif bir harekette bulunmadığı yönünde savunmada bulunmasına karşılık Alman Federal Yüksek Mahkemesi, sanığın bu savunmasını kabul etmemiştir. Mahkeme, sanığın fiilin işlenmesi esnasında olay yerinde bulunmasının kınanabilirliğinin, neticenin önlenmesine yönelik yükümlülüğü ihlal etmesinden kaynaklanmadığını, ancak sanığın şantajı fark ettiği anda olay yerinden uzaklaşarak olumlu bir harekette bulunabileceğini, hemen olay yerinden uzaklaşabilecek veya diğer katılımcıların desteklenmesine karşı önlem alabilecek durumda olmasına rağmen bu tür *olumlu* davranışlarda bulunmadığını belirterek manevi yardım eden olarak sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiştir. Böylelikle mahkeme, oldukça ilginç bir şekilde bir kimsenin ihmali hareketi nedeniyle manevi yardım eden olarak sorumlu tutulmasını, neticeyi önleme yükümlülüğünün varlığına bağlı tutmamıştır. Yani pasif bir konuşmacı olan

1, §§ 1-51 StGB, Verlag C.H. Beck, München 2003, § 27 kn. 9).

3 BGH bD MDR 1967, s. 173 (**Bernd Schönemann**, "Täterschaft und Teilnahme", Leipziger Kommentar, Strafgesetzbuch, Band 1, §§ 1-51 StGB, 12. Auflage, De Gruyter, 2010, § 27 kn. 51; **Kristian Kühn**, Strafrecht Allgemeiner Teil, 8. Auflage, Vahlen, München 2017, § 20 kn. 228; **Claus Roxin**, Strafrecht Allgemeiner Teil, Band II, C.H. Beck, München 2003, § 26 kn. 204); Bu kararın eleştirisi için bkz. **Schönemann**, § 27 Kn. 51; Başka mahkeme kararları için bkz. **Kristian Stoffers**, "Streitige Fragen der psychischen Beihilfe im Strafrecht", Jura 1993, s. 13.

4 BGH, Urt. v. 10.02.1982 – 3StR 398/81 (StV 1982, s. 516, 518 – **Stoffers**, s. 16); **Reinhart Maurach/Karl Heinz Gössel/Heinz Zipf/Dieter Dölling/Christian Laue/Joachim Renzikowski**, Strafrecht Allgemeiner Teil, Teilband 2, 8. Auflage, C.F.Müller, 2014, § 52 kn. 25; **Kühn**, § 20 kn. 228).

kimsenin hareketsiz kalmak suretiyle gerçekleştirdiği ihmalî hareketi de Alman mahkemesine göre yardım etme için yeterlidir⁵.

Ancak Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin bu kararı, Alman doktrininde oldukça sert bir şekilde eleştirilmiş, kişinin mevcut durumu kınadığını, tasvip etmediğini olay yerini terk etmek veya herhangi bir şekilde protesto etmek suretiyle göstermeyi ihmal ettiğinin belirtilebilmesi için ortada kişinin neticeyi önleme yükümlülüğünün bulunması gerektiğine, zira kişinin ancak böyle bir durumda cezalandırılmasının mümkün olduğuna dikkat çekilmiştir⁶. Yani kişinin suçu önleme yükümlülüğünün bulunmadığı bir durumda sırf sessiz kalması nedeniyle yardım eden olarak sorumlu tutulmasının hiçbir şekilde mümkün olmadığı belirtilmiştir⁷. Daha açık bir ifadeyle mahkemenin bu kararıyla bir anlamda garantör yükümlülüğü koşulunun ortadan kaldırılmış olacağı, gerçek olmayan ihmalî hareketler nedeniyle de cezalandırılabilir bir yardım

5 **Stoffers**, s. 16.

6 **Stoffers**, s. 15; **Kühl**, § 20 kn. 228; **Hans-Heinrich Jescheck/Thomas, Weigend**, Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, 5. Auflage, Duncker&Humboldt, Berlin 1996, s. 602, 604; **Uwe Murmann**, Grundkurs Strafrecht, 3. Auflage, C. H. Beck, München 2015, 27/130; **Roxin**, § 26 Kn. 206; **Schünemann**, § 27 kn. 16.

7 **Kühl**, § 20 kn. 228; **Schünemann**, § 27 kn. 16; **Volker Krey/Robert Esser**, Deutsches Strafrecht, Allgemeiner Teil, 5. Auflage, Stuttgart 2012, kn. 1077; **Stoffers**, s. 13; **Martina Baunack**, Grenzfragen der strafrechtlichen Beihilfe, Duncker&Humboldt, Berlin 1999, s. 155. *Krey/Esser*, BGH tarafından salt olay yerinde bulunmanın da yardım etme olarak kabul edilebileceğine ilişkin kararına karşı çıkılabileceğine, zira bu tür durumlarda muhakkak bir farklılaştırma yapılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Buna göre *Krey/Esser*, olay yerinde bulunan bir kimsenin sadece ihmalî olarak hareket ettiği durumlarda değil, aynı zamanda icrai hareketle bulunduğu durumlarda da doğrudan yardım eden olarak nitelendirilemeyeceğine dikkat çekmiş ve ancak olay yerinde bulunan kişinin icra hareketleriyle inandırıcı nitelikte hareketlerde bulunması suretiyle yardım eden olarak nitelendirilebileceğine işaret etmiştir. Bu tür icra suretiyle somut olarak yardımda bulunma hareketleri durumunda maddi ve manevi yardım etmeden söz edilebileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla *Krey/Esser*, tehdide maruz kalan mağdur üzerinde failin yanında bulunan kavgacı tipli iki kişinin salt tehdit içeren hareketlerde bulunan failin yanında bulunmasının failin hareketlerini çok fazla etkilemeyeceğini ifade etmiştir (**Krey/Esser**, § 32 kn. 1077); *Roxin* ise, mahkemenin ulaştığı bu karar dikkate alındığında her suçun işlendiği esnada olay yerinde pasif, amiyane tabirle avare bir şekilde bulunan ve olaya müdahale etmeyen kişinin şaşkınlık yahut da merak içerisinde olayı izlemesi durumlarında kişilerin bu hareketsizliklerinin failin icrasına yönelik kararını kuvvetlendireceği gerekçesiyle yardım eden olarak sorumlu tutulmaları gerektiğini, ancak böyle bir sonucun sürdürülemez olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte *Roxin*, böyle bir kabul halinde kanunda yer alan ve garantör olmaksızın yardım yükümlülüğünün öngörülmediği Planlanan Suçu İhbar Etmeme ve Yardım Etmeme Suçu şeklindeki düzenlemelerin de sınırlarının kanuna aykırı bir şekilde ortadan kaldırılmış olacağını, ayrıca BGH'nın kişileri yardım eden olarak kabul etmesine esas olarak dayandığı kişinin olay yerini terk dahi etmemesi, diğer bir deyişle mahkemenin kişiyi yardım eden olarak kabul etmemesi için kişinin olay yerinden uzaklaşmasını yeterli görmesi dikkate alındığında, kişinin olay yerinden sadece uzaklaşmasının mağdura getirisinin ne olacağını da belirsiz olduğunu, kişinin, olay yerinden uzaklaşmasının mağdura bir yararı olmadığına göre pasif bir şekilde olay yerinde bulunmasının da mağdura bir zararı olmadığına ve dolayısıyla da yardım etmenin cezalandırma temelini bulunmadığının kabul edilebileceğini belirtmiştir (**Roxin**, § 26 kn. 207). Benzer düşünce, BGH'nın 3. Senatosunun bu kararının, failin olay yerinde bulunan seyirci konumundaki kişinin bulunmasının failin fiili işleme kararını kuvvetlendirmesi halinde garantör olmayan kimselerin de salt olay yerinde buldukları her durumun yardım etme olarak cezalandırılmaları gibi sürdürülemez bir sonucu beraberinde getirmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ancak gerek Alman Ceza Kanunu'nda (§§ 138, 323c), gerekse Türk Ceza Kanunu'nda (TCK md. 98) yer alan kanuni düzenlemeler dikkate alındığında garantör olmayan kişilerin hareket yükümlülüklerinin sınırlandırıldığı rahatlıkla tespit edilebileceğinden hareketle BGH'nın verdiği karara karşı konulabileceği ileri sürülmektedir (**Schünemann**, § 27 kn. 16). Yardım etmeme ve görünüşte ihmalî suçlar arasındaki ilişki için bkz. Rahime Erbaş, Türk Ceza Kanunu'nda Görünüşte İhmalî Suçlarda Garantörlük, On İki Levha, İstanbul 2019, s. 101-123.

etmenin kabul edileceği, bunun da ihmal suretiyle yardım etmeye dair sınırları belirsiz hale getireceği, hatta silinmesine neden olabileceği hususları vurgulanmıştır⁸.

Nitekim doktrindeki bu itirazlara uygun şekilde Hollanda'dan Almanya'ya araçla dönüş yapmakta olan sanığın, arabadaki iki yolcunun da eroyn ithal etmek istediklerini fark etmesi üzerine her iki yolcunun bu planlarını hoş karşılamadığını söyleyip kişileri ayıplamasına rağmen sınırda yapılan sorguda her iki yolcunun da tatilciymiş şeklindeki göz boyayıcı davranışları karşısında ses çıkarmaması üzerine kişinin bu sessizliğinin failerde kendilerinin ele verilmeyeceklerine dair güven oluşmasına ve fiili işleme yönündeki kararlarının kuvvetlenmesine neden olduğu için yardım eden olarak sorumlu tutulması gerektiği sonucuna ulaşan yerel mahkeme kararı bakımından Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin 2. Senatosu, 3. *Senato'nun yukarıdaki kararında yer verilen ifadelerin*⁹ tam aksini kullanarak yerel mahkemenin söz konusu kararını, bu kuvvetlendirmenin salt ihmali hareketten ibaret olduğu, bunun ise garantörlük olmaksızın cezalandırılabilir olmadığı şeklindeki gerekçelerle bozmuştur¹⁰.

Böylelikle Alman Federal Yüksek Mahkemesi, son dönemki kararlarında eski kararlarındaki görüşünü değiştirmiş¹¹ fiilin işlendiği yerde bulunmak suretiyle fiilden haberdar olunması ve fiilin tasvip edilmesinin cezalandırılabilir yardım etme için yeterli olmadığı görüşünü benimsemiştir. Ayrıca bu sorun üzerine özellikle yoğunlaşan mahkeme, yardım etmenin kabulü için somut kapsamda başkası tarafından gerçekleştirilen bir fiilin işlenmesine hangi ölçüde objektif destekte bulunduğu ve fiilin işlenmesinin kolaylaştırıldığı, keza yardım edenin kastının ne derece bulunduğu şeklinde başka belirtilerin varlığının tespit edilmesi konusunda da daha özenli davranmaya çalışmıştır¹².

Yani Alman Federal Yüksek Mahkemesi, eski kararlarında olduğu gibi ne fiilin salt tek taraflı olarak bilinmesini ne de salt failin yanında bulunmayı aktif yardım etme katkısı olarak yeterli

8 **Maurach/Gössel/Zipf**, § 52 kn. 25; **Roxin**, § 26 kn. 205; **Schünemann**, § 27 kn. 16; **Joeks**, § 27 kn. 9, 41, 42; **Krey/ Esser**, kn. 1077; **Günther Heine/Bettina Weißer**, "Täterschaft und Teilnahme", Schönke/Schroeder Strafgesetzbuch Kommentar, 29. Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2014, § 27 kn. 15.

9 Mahkemenin 3. Senatosu tarafından verilen kararı için bakınız 5 nolu dipnot: BGH, Urt. v. 10.02.1982 – 3StR 398/81 (StV 1982, s. 516, 518 – **Stoffers**, s. 16).

10 BGH StV 1982, 516 (**Roxin**, § 26 kn. 206).

11 Alman Yüksek Mahkemesinin bu görüş değişikliği o kadar belirgin ki 1995 yılındaki bir kararında yardımda bulunan arka plandaki kişinin failin fiili işlediğini bilerek faile eşlik etmesi ve fiilin işlendiği esnada failin yanında mevcut olmasının failin kendine olan güven duygusunu artırması halinde bu defa uyuşturucu madde ticareti suçuna yardım eden olarak kabul eden BGH (BGH NStZ 1995, s. 490 – **Maurach/Gössel/Zipf**, § 52 kn. 26), 2010 yılına ait bir başka kararında evinde uyuşturucu maddelerin bilgisi dahilinde depolanması ve satışının yapılmasına müsamaha göstermesini yardım etme olarak kabul etmemiştir (BGH NStZ 2010, s. 221 – **Maurach/Gössel/Zipf**, § 52 kn. 26).

12 BGH 693/84 (**Joeks**, § 27 kn. 10); BGH NStZ 1993, s. 233; 1996, s. 564 (**Maurach/Gössel/Zipf**, § 52 kn. 25); BGH NStZ 1998, s. 622; BGH NStZ 2002, s. 139 (**Harro Otto**, Grundkurs Strafrecht, De Gruyter, 7. Auflage, Berlin 2004, § 22 kn. 57).

görmüş¹³, fiile yönelik bir katkının muhakkak bir hareketle olması gerektiğini ifade etmiştir¹⁴. Bu nedenle mahkemenin son dönemki görüşüne göre fiilin işlenmesine objektif olarak bir katkıda bulunmaksızın fiilin işlenmesi konusunda bilgi sahibi olunması veya fiilin işlenmesinin tasvip edilmesi, manevi yardım etme olarak nitelendirilmemektedir¹⁵. Fiilin uygun görülmesi için bunun jest veya birtakım sözlerle ifade edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir¹⁶. Buna karşılık failin, gerek duyduğunda yanında hareketsiz de olsa bekleyen kişinin lehine olaya müdahale edeceği düşüncesinden hareket etmesi durumunda da bekleyen kimsenin yardım eden olarak sorumlu tutulacağı ifade edilmiştir¹⁷. Zira bu tür durumlarda ya failin kendine olan güveninde bir artış olacak ve bu bağlamda fiili işlemeye yönelik kararı gerçek anlamda sabit kılınmış yahut da mağdurun kendini koruma ihtimali bir anlamda karşısında bir kişinin değil de iki kişinin bulunuyor olması nedeniyle azaltılmış olacaktır. Dolayısıyla olay yerinde bulunma suretiyle failin fiilinin tasvip edilmesi yahut da fiilinden haberdar olunması tek başına cezalandırılabilir yardım etme için yeterli olmayacaktır¹⁸.

C. Türk Yargıtay Kararları

Alman hukukuna karşılık Türk Yargıtay'ı, başka unsurların da varlığı dikkate alındığında suçun işlendiği yerde bulunmanın yardım etme olarak kabul edilip edilmeyeceğini tartışmamış, daha çok söz konusu kişinin müşterek fail olup olmayacağını ele almıştır¹⁹. Bu noktada Yargıtay,

13 BGH NStZ 2004, s. 499, 500 (Kühl, § 20 kn. 228); Karl Lackner/Kristian Kühl, Stragesetzbuch, 29. Auflage, C. H. Beck, München 2018, § 27 kn. 4; Schünemann, § 27 Kn. 10; BGH NStZ 1993, s. 385 (Jescheck/Weigend, § 64 III 2 a); BGH NStZ 1995, s. 122 (Heine/Weißer, § 27 kn. 15); BGH NStZ 1999, s. 451; Rudolf Rengier, Strafrecht Allgemeiner Teil, 9. Auflage, C. H. Beck, München 2017, 45/90. Ancak salt failin yanında bulunmayı yardım etme olarak kabul eden mahkeme kararları da bulunmaktadır (BGH StV 1982, s. 517); Bu kararlara haklı eleştiriler için Joecs, § 27 kn. 42; Roxin, § 26 kn. 205; Gerhard Seher, "Grundfalle zur Beihilfe", JuS 2009, s. 795.

14 BGH NStZ 1996, s. 563, 564 (Maurach/Gössel/Zipf, § 52 kn. 25).

15 BGH NStZ 1998, s. 517, 518 (Maurach/Gössel/Zipf, § 52 kn. 25); BGH NStZ 1995, 490 (Rengier, kn. 45/90); BGH NStZ 1993, 233 (Lackner/Kühl, § 27 kn. 4).

16 BGH NStZ 1998, s. 622 (Maurach/Gössel/Zipf, § 52 kn. 25).

17 BGH NStZ 1993, s. 535 (Schünemann, § 27 kn. 51).

18 BGH StV 1994, s. 175 (Schünemann, § 27 kn. 51).

19 Nitekim Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/1-284 Esas, 2017/238 Karar sayılı ve 18.04.2017 tarihli kararında, sanığın öldürme eyleminin gerçekleştirildiği sırada bulunduğu yerin öldürme noktasına olan mesafesi gözetildiğinde sanığın, öldürme fiili üzerinde ortak hâkimiyet kuramadığı, ancak diğer sanıklarla birlikte olay yerine gitmesi, diğer sanıkların eylemlerini gerçekleştirdiği aşamada ve eylem sonrasında olay yerinde beklemesi, öldürme olayından hemen sonra birlikte aynı araçla uzaklaşmaları, suçta kullanılan silahın teminine yardımcı olması hususları birlikte değerlendirildiğinde, diğer sanıkların gerçekleştirdiği nitelikli öldürme suçuna 5237 Sayılı TCK'nun 39. maddesi kapsamında yardım eden olarak katıldığının kabulünün gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Buna benzer bir başka karar da şu şekildedir: "Oluşa, dosya içeriğine ve her iki taraftaki sanıkların aksi ispatlanamayan savunmalarına göre, sanık Şakir ile maktulün olaydan dört gün önce sanık Bilal'den 1.500 TL karşılığında iki adet 9 mm.lik tabanca aldıkları, ancak parasını ödemedikleri, bu mesele konusunda anlaşmazlık çıkması üzerine, sanık Bilal'in durumu ağabeyi olan sanık Taner'e bildirdiği, Taner'in de paraların ödenmesi için maktule telefon açtığı, ancak maktulün telefonlara çıkmaması üzerine, sanık Taner'in, yanına sanıklar Bilal, Mustafa, Oktay, Veysel ve Ergin'i alarak maktulün işyerinin bulunduğu iş merkezine geldikleri, sanık Taner'in maktulün işyerine gittiği, diğer sanıklar Bilal, Mustafa, Oktay, Veysel ve Ergin'in de Taner'i ve maktulün işyerini görebilecek bir noktada beklemeye başladıkları, sanık Taner ile maktulün tartışıp kavgayla başlamaları üzerine, sanık Taner ile birlikte gelen sanıkların, bekledikleri yerden olayın olduğu yere geldikleri, sanık Taner ile birlikte gelen sanıklardan Mustafa, Bilal ve Oktay'ın ellerinde tabanca olduğu, karşı tarafta

suçun işlenmesi esnasında birçok katkısı bulunan kişiyi tüm bu katkılarına rağmen yardım eden olarak sorumlu tutarken bazı kararlarında sadece olay yerinde bulunan kişiyi yardım eden olarak kabul etmektedir. Her ne kadar bu iki durum arasında katkıların farklılığı nedeniyle cezanın belirlenmesi noktasında bir ayırım yapıp adil bir sonuca ulaşılmaya çalışılmaktaysa da kararlarda iştirak statüsünün tam manasıyla doğru bir şekilde belirlenmediği ifade edilmelidir.

Öyle ki Yargıtay'ın, ilginç bir şekilde bazen fiilin işlenmesine aktif şekilde katılım sağlayan, fiilin icra hareketlerini de gerçekleştiren kişileri dahi müşterek fail olarak değil de yardım eden olarak kabul ettiği görülmektedir²⁰. Nitekim Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 19.03.2013 tarih ve 1-81/91 sayılı kararında olayın başından itibaren sanık M'nin yanında yer alması ve üzerindeki bıçakla maktule saldırması şeklindeki eylemleri göz önünde bulundurarak kasten öldürme suçunun işlenmesinden önce ve işlenmesi sırasında suçun icrasını kolaylaştırmak suretiyle sanık M'ye yardım edildiğinden bahisle sanık D. hakkında 5237 sayılı TCK'nın 39/2-c maddesi uyarınca aynı maddenin 1. Fıkrasının uygulanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte Yargıtay, bu kararında sanık D.'nin yardım eden olarak sorumlu tutulmasını, temelde olayda kasten öldürme suçunu gerçekleştiren sanık M'nin eylemine taraftar olmadığını gösterecek şekilde engelleyici bir söz söylemediği ve bu yönde davranışta bulunmamasına dayandırmıştır.

Bununla birlikte bir kararda faile sağlanan katkının suça yardım etme mi yoksa suça iştirak etmeksizin, sırf suç işleyen kimseyi araştırma, yakalanma, tutuklanma veya hükmün infazından kurtarmak amacıyla işlenebilen suçluyu kayırma suçunu mu oluşturduğu tartışılmıştır²¹. Bu

da maktul ile sanık Şakir'in ellerinde tabanca bulunduğu, maktul Battal'ın, sanık Şakir'e "ateş edin bunlara" dediği, hangi tarafın ilk önce ateş ettiği belli olmayacak şekilde karşılıklı olarak silahlı çatışmanın yaşandığı, maktulün, sanık Mustafa'nın kullandığı tabanca ile kafasına isabet eden ateşli silah mermi çekirdeği yaralanması sonucu öldüğü, sanık Şakir'in de tabancası ile sanıklar Mustafa, Veysel ve Bilal'i hedef alarak, Bilal'i sol omuz ve sol kasık bölgesinden iki isabetle hayati tehlikeye neden olmayan, ancak hayat fonksiyonlarını ağır derecede etkileyecek şekilde yaraladığı, Veysel'i enseden girip sol yanaktan çıkan ve sağ omuzdan arkadan girip sağ önden çıkan ve hayati tehlikeye neden olan iki adet ateşli silah mermi çekirdeği ile yaraladığı, Mustafa'yı sağ koltuk altında 3 cm.lik sıyrık, sol gluteal bölgenin dış tarafında 2x2 cm.lik ekimoz oluşacak ve basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek şekilde yaraladığı olayda öldürme suçunun işlenmesi üzerinde ortak hakimiyet kuran ve olayın failleri olan sanıklar Mustafa, Bilal ve Oktay ile beraber olay yerine gelen, suçun işlenmesi sırasında olay yerinde bulunan ve faillere manevi destek veren sanıklar Taner, Ergin ve Veysel'in eylemlerinin öldürme suçuna yardım etme suçunu oluşturduğu ve TCK'nın 39/1. maddesi gereğince cezalandırılmaları gerektiği düşünülmeden yazılı şekilde cezalandırılmalarına karar verilmesi bozmayı gerektirmiştir." (Y. 1. CD., E. 2010/2481, K. 2010/7378, T. 10.11.2010).

20 "Maktulün ölümüne neden olan bıçak darbesini vuranın olaydan önce elinde bıçak olması ve ... ile birlikte maktul ve kardeşine yönelik tehdit mahiyetinde sözler sarf etmeleri, bu eylemlerinin ardından maktul ve yakınlarının olay yerine gelmesi ve ölümlerle sonuçlanabilecek bir kavganın çıkabileceği hususunun o sırada ...ve ...'nin yanında bulunan suça sürüklenen çocuk tarafından öngörülebileceği, buna rağmen maktule yönelik TCK'nın 37. maddesi kapsamında aktif bir eylemi tespit edilemeyen suça sürüklenen çocuğun olay yerinde kalmak ve olaydan sonra da maktul ve yakınlarına yönelik tehdit eyleminde bulunmak suretiyle eylemi gerçekleştirenin suç işleme kararını kuvvetlendirdiği, bu sebeple eyleminin TCK'nın 39. maddesi kapsamında suça yardım niteliğinde olduğu gözetilmeden, dosya kapsamı ile uygun düşmeyecek şekilde suça sürüklenen çocuğun yanında bulunan arkadaşları ile fikir ve irade birliği içerisinde hareket ederek maktul ve kardeşine saldırdığının kabul edilmesi suretiyle yazılı şekilde TCK'nın 37. maddesi delaletiyle cezalandırılmasına karar verilmesi bozmayı gerektirmiş olup..." (Y. 1. CD., E. 2017/1667, K. 2018/4927, T. 26.11.2018)".

21 Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 2015/1-1146 Esas, 2019/206 Karar sayılı ve 14.03.2019 tarihli kararında öldürme suçunun tanımında yer alan fiili, birlikte karar alarak ve fiil üzerinde hâkimiyet kurmak sureti ile iştirak hâlinde işledikleri, sanığın ise fiilin işlenmesi sırasında....., ve... 'in eylemlerine taraftar olmadığını gösterecek hiçbir engelleyici davranışta bulunmadığı gibi yakın arkadaşı olan ve olay sabahından beri bir şekilde aracını kullandığı ve

noktada konumuz bakımından esas önem arz eden husus ise kararda, “...eylemlerine taraftar olmadığını gösterecek hiçbir engelleyici davranışta bulunmadığı gibi...” şeklinde bir ifadeye yer verilmiş olmasıdır. Yani kişinin işlenen suçta yardım eden olarak sorumlu tutulmasında işlenen fiile taraftar olmadığını gösteren bir davranışta bulunmaması bir neden olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte dikkat edilmelidir ki bu durum, kişinin işlenen suçta yardım eden olarak sorumlu tutulmasının tek nedeni olarak da gösterilmemiş, nedenlerden birinin de fiile taraftar olmadığını gösteren bir davranışta bulunmaması olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Yargıtay’ın bu kararından da anlaşılacağı üzere bir kimsenin işlenen suçta sadece engel olmaması, bu kişinin işlenen suçta yardım eden olarak sorumlu tutulması gibi bir sonucu beraberinde getirmeyecektir. Her ne kadar bir Yargıtay kararında²², sanığın suçun işlenmesine engel olmasının kendisinden beklenemeyeceğinden bahisle suçta yardım etmeden sorumlu tutulamayacağı yönünde ifadelere yer verilmek suretiyle adeta failin yanında bulunup da salt suçta engel olmamanın suçta yardım etme şeklinde bir sorumluluğu beraberinde getirebileceği gibi bir sonuca ulaşılmış olsa da söz konusu kararda engel olmama yönündeki davranışın, faili aynı zamanda mağdurun yanına götürmekle birlikte değerlendirildiği dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla kişinin işlenen suçta sadece engel olmaması, suskun kalıp beklemesi gibi davranışlar, doktrinde bazı yazarlar tarafından²³ ve keza Yargıtay²⁴ tarafından ancak *başka davranışlarla*

diğer sanıkların maktule yönelik eylemlerini tamamlayana dek olay yerinden ayrılmadığı, olay yerinde beklemek sureti ile cesaret verdiği inceleme dışı sanıkların eylemlerini işlemelerini kolaylaştırdığı ve olaydan sonra suçun asli failleri olan sanıklar.....ve’i sevk ve idaresindeki araca alarak olay yerinden uzaklaşması hususları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sanığın eyleminin, adliye karşı işlenen suçlardan olan ve işlenen suçta herhangi bir şekilde iştirak etmeksizin, sırf suç işleyen kimseyi araştırma, yakalanma, tutuklanma veya hükmün infazından kurtarmak amacıyla işlenebilen suçluyu kayırma suçunu değil, maktul ...’in kasten öldürülmesi suçunun işlenmesi sırasında yardımda bulunarak suçun icrasını kolaylaştırmak sureti ile kasten öldürme suçuna yardımcı oluşturduğunun kabulünün gerektiği belirtilmiştir.

- 22 “Sanığın tüm aşamalarda suçlamayı reddetmesi, maktulün öldürülmesi olayına fail ya da yardım eden olarak katıldığına dair savunmasının aksine mahkumiyetine yeterli her türlü şüpheden uzak kesin ve inandırıcı delil bulunmaması, maktulün öldürüleceği konusunda bilgisi olmayan sanığın, olay günü dayısı olan sanık Mehmet Ali ile onun arkadaşları olan sanık Osman ve maktul Ali’yi olay yerine götürmesinin tek başına suçta katıldığını kabule yeterli olmaması, oluşa göre sanığın suçun işlenmesine engel olmasının kendisinden beklenemeyeceği anlaşılma, şüpheden sanık yararlanır ilkesi de gözetilerek sanığın öldürmeye yardım suçundan beraatine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin yazılı şekilde mahkumiyetine karar verilmesi...” Y. 1. CD., 03.11.2014, 1840/4782 – **Cengiz Otacı/Murat Öztekin/Fatih Özyayın**, TCK Genel Hükümleri Yargıtay Yorumu, 2. Bası, Adalet, Ankara 2016, s. 608.
- 23 Bir kimsenin suçun işlendiği yerde salt bulunmasının, suçu işleyen faille birlikte hareket ettiğini, birlikte suç işleme kararının bulunduğu ispata yeterli olmayacağı, faille birlikte suç işleme iradesinin varlığını gösteren başka delillerin de bulunması gerektiği kabul edilmektedir (**Timur Demirbaş**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Seçkin, Ankara 2018, s. 512). Bununla birlikte *Hakeri*, salt olay yerinde bulunmak suretiyle de suçta iştirak edilebileceğini belirtmiş, burada olay yerinde bulunmanın ihmali hareket değil, icrai bir hareket olduğunu ifade etmiştir. Böylelikle yazar, doktrindeki diğer yazarların aksine salt olay yerinde bulunmayı da suçta iştirak olarak kabul etme eğilimi göstermiştir. Bakınız **Hakan Hakeri**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 20. Baskı, Adalet, Ankara 2017, s. 543. Somut olaydaki davranışın, icrai mi yoksa ihmali mi nitelendirilmesine ilişkin Türk hukukundaki bir çalışma için bkz. Rahime Erbaş, “İcrai veya İhmali Olarak Somut Olayda Davranışın Gerçekleştirilişi Biçiminin Tespiti Meselesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, 2019, s. 397-449.
- 24 Ceza Genel Kurulunun 19.03.2013 tarih ve 1-81/91 sayılı kararına göre *sanık D’nin, arkadaşı M’nin maktul tarafından yaralandığını gördüğünde olay yerinde buluna bar görevlisi tanıklarla birlikte D. ve maktulü ayırmak ve bacağmdan bıçakla yaralanmış olan arkadaşını hemen hastaneye götürmek yerine üzerinde bulunan bıçakla maktule saldırması, olayın sonuna kadar sanık M’nin yanında bulunması, kasten öldürme eylemini gerçekleştiren sanık M’nin bu eylemine*

birlikte değerlendirilerek yardım etme olarak kabul edilmektedir. Elbette burada failin yanında bekleyen kişinin, fail tarafından işlenecek suççu bilip bilmemesi, faille aralarındaki iletişim de büyük bir önem arz etmektedir. Zaten failin, suççu işlerken yanında bulunan kişiden güç alması, fiilini devam ettirmek noktasında cesaret bulması da, yanındaki kişiyle işleyeceği suçça dair aralarındaki iletişime ve buna bağlı olarak yardım eden konumundaki kişinin desteğini gösteren başka belirtilere dayanacaktır²⁵. Nitekim bir başka Yargıtay kararında, kişilerin failin yanında bulunmalarının yardım etme olarak kabul edilmesi, daha çok silahlı olmalarına dayandırılmıştır²⁶. Bununla birlikte başka bir Yargıtay kararında²⁷ kişinin, faille birlikte suççu

tarafıtar olmadığım göstererek şekilde engelleyici bir söz söylememesi ve bu yönde herhangi bir davranışta bulunmaması hususları birlikte değerlendirildiğinde sanık D'nin sanık M'nin gerçekleştirdiği kasten öldürme suçuna katıldığının kabulü gerekmektedir (Hakeri, s. 590). Benzer şekilde Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 16.03.1999 tarih ve 5/19-58 sayılı kararında "...Sanık M.E'nin, diğer sanıkların temadi eden kaçırma ve alıkoyma eylemlerine dahil olduğu andan itibaren, gerek mağdurenin o andaki görünümüne ilişkin ayrıntılı açıklaması, gerekse mağdure ile konuşarak gelişmeleri öğrenmesine rağmen diğer sanıkların istekleri doğrultusunda mağdureyi araçla başka yere götürmesi, burada mağdurenin ırzına geçmesi dahi diğer sanıkların ikinci kez mağdurenin ırzına geçmelerine engel olmak için girişimde dahi bulunmayıp seyirci kalması ve daha sonra mağdureyi, tanımadan kaçmalarını kolaylaştıracak bir yerde bırakmaları, otosunu diğer sanıkların kullanımına tahsis etmesi zorla alıkoyma fiiline icabı ve selbi fiillerle katıldığını ve bu suçun iştirak iradesiyle hareket ettiğini açıkça ortaya koymaktadır." Şeklindeki ifadelerle bu durumu kabul ettiğini göstermektedir (Demirbaş, s. 512, dipnot 881).

- 25 "Mağdur Yusuf'un sanıklar Gökhan, Tahir, Müjde ve Fatma'nın bulunduğu araca bindirildikten sonra, sanıklar Gökhan ve Tahir tarafından darp edilerek cebinde bulunan 400 TL'nin yağmalandığı ve hürriyetinden yoksun kıldığı olayda; Sanıklar Müjde ve Fatma'nın olayın başlangıcından itibaren müşterek failler olan Gökhan ve Tahir'in yanında yer alıp gerçekleştirecekleri eylemleri bildikleri, onların yanlarında bulunmak suretiyle cesaretlendirdikleri ve manevi olarak güven ortamı oluşturup mağdurun araca binmesini kolaylaştırarak yardım eden sıfatıyla Gökhan ve Tahir'in eylemlerine iştirak ettikleri sübuta erdiği halde, yanlışlı değerlendirmeyle mahkumiyetleri yerine yazılı şekilde beraatlerine karar verilmesi..." Y. 1. CD., 17.06.2015, 621/3950 – Otacı/Öztekin/Özaydın, s. 606. "Maktul ile aralarında köklü bir husumet bulunan ve hakkındaki hüküm kesinleşen sanık Alırıza'nın olay günü Yusuf ile birlikte Hüseyin'i kiralık bir araçla Avcılar'dan aldığı, aracı Hüseyin'in kullanmaya başladığı, Maltepe ilçesine geldiklerinde maktulün bulunduğu aracı takibe aldıkları, aracın sağ ön koltuğunda bulunan sanık Alırıza'nın tabanca ile 4 kez ateş etmek suretiyle maktulü öldürdüğü, aracın arka koltuğunda oturmakta olan sanık Yusuf'un olay sırasında Alırıza ve Hüseyin'in yanında yer alarak öldürme eylemine destek olduğu ve olay yerinden birlikte kaçtığı, böylece tasarlayarak öldürme suçuna yardım eden olarak katıldığı anlaşıldığı halde, hakkında TCK'nın 82/1-a, 39, 62. Maddeleri gereğince hüküm kurulması gerektiği gözetilmeden yanlışlı değerlendirme sonucu şartları oluşmayan aynı kanunun 37/1 maddesi uyarınca fail olarak sorumlu tutulması suretiyle fazla ceza tayini..." Y. 1. CD., 23.06.2015, 6154/4051 – Otacı/Öztekin/Özaydın, s. 606.
- 26 Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 13.12.2007 tarih ve 9402 sayılı kararına göre sanığın mağdur Ahmet'e ateş ederek öldürdüğü olayda, diğer sanıklar Cemal ve Turan'ın silahlı olarak olay yerinde bulunmak suretiyle faille destek oldukları ve bu nedenle öldürmeye teşebbüs suçuna iştiraktan cezalandırılmaları gerekir (Hakeri, s. 590, 591).
- 27 "...Sanıklar... ve ...ile inceleme dışı sanık ...'in arkadaş oldukları, market işleten maktulün hafta sonları üzerinde fazla miktarda para ile evine gittiğini olaydan bir süre önce öğrendikleri, bunun üzerine maktulün evini ve eve geli saatlerini tespit ettikleri, aralarında para toplayarak suçta kull...an silahlı satın alıp sakladıkları, olay günü araç kiralayan sanıkların, araç içerisinde birlikte alkol aldıkları, daha sonra ...'in tabancayı üzerine aldığı, gece saat 00.00 sırasında, maktulün evine giderken geçeceği güzergâha hâkim, olay yerinin net olarak görülebildiği yüksekçe bir yere gelerek aracı park ettikleri, sanık ...'ün araçta kaldığı, diğer sanık ... ve ...'in ise araçtan inerek maktulü bekledikleri, kısa bir süre sonra maktulün evine doğru geldiğini gören sanıklar ... ve ...'in maktulü takip etmeye başladıkları, sanık ...'in "Hadi yapalım" demesi üzerine ...'in tabanca ile maktule bir el ateş ettiği, ...'in geri çekilmesiyle sanık ...'in maktulün üzerindeki paraları aldığı, daha sonra koşarak araca döndükleri, olayda kull...an tabancayı atıp birlikte gittikleri İstanbul'daki bir eğlence mekanında parayı harcadıkları, maktulün ise olay yerinde ateşli silah yaralanması sonucu ölü olarak bulunduğu olayda; sanıklar ... ve ...'ün olay öncesinde, olay sırasında ve olay sonrasında sergiledikleri davranışları birlikte değerlendirildiğinde, hakkında nitelikli öldürme suçundan verilen mahkûmiyet hükmü kesinleşen ... ile yağma suçunun işlenmesini kolaylaştırmak için öldürme suçunu işleme yönünde ortak karar aldıkları hususunda

işleme yönünde ortak karar almasına rağmen failin yanında değil de olay yerinden uzakta beklediği için müşterek faillik yerine yardım etmeden sorumlu tutulmasının nedeni olarak failin yanında beklememesi gösterilmiştir. Esasında burada vurgulanan husus, olay yerinden uzakta bekleyen kişinin failin yanında olmaması ve bu durumun faile fiili işlerken müşterek faillikte olduğu gibi tam manasıyla cesaret vermemesi, bu nedenle de olay yerinden uzaktaki beklemenin ancak yardımcı bir katkı olmasıdır. Bu kararda kişinin yardım eden olarak kabul edilmesi ise fiilin işlendiği yerde uzakta beklemesinin fiili birlikte işleme konusundaki kararlarına dayanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada birlikte suç işleme kararı varsa uzakta bekleyen kişinin dahi katkısının önemine göre müşterek fail olabilmesinin mümkün olduğu²⁸ hususu da gözden kaçırılmamalıdır.

Bu kararlar da göstermektedir ki Yargıtay, 765 sayılı TCK döneminde sahip olduğu yaklaşımı²⁹ mevcut kanun döneminde de büyük ölçüde sürdürmektedir. Dolayısıyla Yargıtay, fiilin işlenmesi esnasında salt olay yerinde “durma olarak” bulunmanın ya da salt içsel anlamda onaylamanın, failin fiili işleme kararına olumlu bir etki etmediği sürece fiile yönelik yeterli bir katkı olarak addedilmeyeceği görüşünü benimseyen³⁰ Alman Federal Yüksek Mahkemesi ile benzer yönde kararlar vermektedir.

kuşku bulunmadığı, sanık ...'in öldürme anında ...'in yanında olup gerektiğinde olaya müdahale edebilecek konumda olması gözetildiğinde, ... ile birlikte fiil üzerinde hâkimiyet kurarak öldürme eylemine 5237 Sayılı TCK'nun 37. maddesi kapsamında müşterek fail olarak katıldığı; sanık ...'ün ise yağma suçunun işlenmesini kolaylaştırmak için öldürme suçunu işleme hususunda diğer sanıklarla ortak karar almakla birlikte, öldürme eyleminin gerçekleştirildiği sırada bulunduğu yerin öldürme noktasına olan mesafesi gözetildiğinde sanığın, öldürme fiili üzerinde ortak hâkimiyet kuramadığı, ancak diğer sanıklarla birlikte olay yerine gitmesi, diğer sanıkların eylemlerini gerçekleştirdiği aşamada ve eylem sonrasında olay yerinde beklemesi, öldürme olayından hemen sonra birlikte aynı araçla uzaklaşmaları, suçta kullanılan silahın teminine yardımcı olması hususları birlikte değerlendirildiğinde, diğer sanıkların gerçekleştirdiği nitelikli öldürme suçuna 5237 Sayılı TCK'nun 39. maddesi kapsamında yardım eden olarak katıldığının kabulü gerekmektedir... (YCGK, E. 2017/1-284, K. 2017/238, T. 18.4.2017).”

28 **Mahmut Koca/İlhan Üzülmöz**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin, 11. Baskı, Ankara 2019, s. 458.

29 “(...) 765 sayılı TCK'da düzenlenmiş bulunan 464. maddesinde öngörülen kavgaya katılma suçunun 5237 sayılı TCY'nda düzenlenmiş olmasa bile kavgaya katılma sırasında gerçekleştirilen eylemlerin niteliğine göre 37. ve 39. maddelerde öngörülen suça iştirak oluşturabilir ise de, sanıkların taraflara el dokundurmadan kavga sırasında olay yerinde bulunup tarafları ayırmaları ve olay öncesinde tartışmaya katılmalarının müşterek fail ya da yardım eden olarak sorumlu tutulmalarını gerektirmemesi karşısında Siirt Asliye Ceza Mahkemesinin 2005/298-291, 2005/299-292, 2005/300-293, 2005/301-294, değişik sayılı sanıkların eylemlerinin yaralanan kişiye el dokundurmadan kavgaya karışmasına ilişkin isteği yerinde görülmediğinden CYY'nun 309. maddesi uyarınca reddine, 13.03.2007 tarihinde oybirliğiyle karar verildi (Y 1.CD., 13.03.2007, 1122/2452 – **Veli Özer Özbek**, İzmir Şerhi, C.I, 4. Bası, Seçkin, Ankara 2010, s. 650, 651). Keza Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 23.05.2011 tarihli bir kararında tüfeğin diğer sanığın eline geçmesine engel olmaması ve tüfek ateş aldığı anda failin yanında bulunarak onu cesaretlendirmesini yardım etme olarak kabul etmiş, bunu da temelde kişinin tüfeği olay yerine kendisinin getirmesine dayandırmıştır. Yani aslında failin yanında bekleyen ve faile engel olmayan kişi, mağdura ateş etmek üzere tüfeği bizzat kendisi getirmiş, ancak tüfeğin ateş almaması üzerine tüfeği fail olan yanındaki arkadaşı almış ve mağdura doğru atışmıştır. Bakınız **Ali Hacfazlıoğlu**, Suça İştirak, Bilge, Ankara 2014, s. 370.

30 BGH NSTZ 1995, s. 490 (**Jürgen Baumann/Ulrich Weber/Wolfgang Mitsch/Jörg Eisele**, Strafrecht Allgemeiner Teil, 12. Auflage, Verlag Ersnt und Werner Gieseking, Bielefeld 2016, § 26 kn. 100). İtalyan Yargıtay'ı da, kişinin uyuşturucu madde bulundurma suçuna yardım eden olarak iştirak etmiş sayılabilmesi için uyuşturucu maddeyi bulduran kişi açısından, yanında bulunan kişinin varlığının fiillerini kolaylaştırdığı düşüncesini oluşturmasını şart koşmaktadır. Bkz. **Vesile Sonay Evik**, Suça İştirakte Yardım Edenin Ceza Sorumluluğu, On İki Levha, 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 249.

D. Değerlendirme

Kanaatimizce suç işlenirken failin yanında bulunan kişinin işlenen suç nedeniyle ceza sorumluluğuna dair bir irdeleme yapılırken kişinin yardım eden olarak sorumlu tutulabilmesi için suç işleyen failin yanında bulunmanın faile cesaret verip vermediği, kararını kuvvetlendirip kuvvetlendirmedeği konusunda **somut olayın koşulları hâkim tarafından iyi bir şekilde irdelenmelidir**³¹. Bu çerçevede suçun daha önceden alınan bir karara binaen mi işlediği yoksa ani bir kararla mı işlendiği dikkate alınmalı, ayrıca daha önce alınan bir karara binaen işleniyorsa suçun işlendiği esnada salt olay yerinde bulunan kişinin daha evvel suçun işleneceğine dair karardan haberdar olup olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır³². Bu kapsamda Yargıtay'ın, cinsel bir suçun işlenmesi amacıyla mağdurun hürriyetinden yoksun bırakılıp bir yere götürüldüğü esnada araçta failin yanında bulunan kişiyi yardım eden olarak kabul etmesi yerinde bir karar olarak görülebilir³³.

Bununla birlikte kişinin, failin yanında salt bulunması, hiçbir şey yapmaması, başka etkenler olmaksızın, yani faille yardım eden arasında bir bağ olmaksızın da çok istisnai durumlarda kişinin işlenen suç dolayısıyla yardım eden olarak sorumlu tutulması söz konusu olabilir. Yani kişinin, icrai olarak işlenen bir suça ihmali hareketle yardım etmesi ve bu nedenle sorumlu tutulması mümkün olabilir³⁴. Elbette bunun için kişinin suçu önleme yükümlülüğünün olması gerekmektedir. Bu kapsamda bir çocuğun baba tarafından hapsedilmesi suretiyle işlenmekte olan kişi hürriyetinden yoksun bırakma suçuna, çocuğu üzerinde bakım yükümlülüğü bulunan annenin de ihmali davranışıyla yardım eden olarak iştirak etmiş sayılacağı ifade edilmelidir³⁵. Elbette kişinin yükümlülüğünü ihmal etmesi, kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi suçundan (TCK md. 83) fail olarak da sorumlu tutulması sonucunu beraberinde getirebilir³⁶. Bu

31 Tıpkı gözcülükte olduğu gibi burada da hâkimin somut olayın özelliklerini iyi bir şekilde irdelemesi gerekir. Bakınız **İzzet Özgenç**, Suça İştirakin Hukuki Esası ve Müşterek Faillik, İstanbul 1996, s. 271.

32 Benzer görüş için bkz. **Evik**, s. 250. Nitekim İtalyan Yargıtay'ına göre de suç mahallinde bulunmanın yardım etme olup olmadığı konusunda yapılacak değerlendirme, her bir olay açısından hakim tarafından yapılmalıdır. Bkz. **Evik**, s. 249-250. Bu kapsamda İtalyan Yargıtay'ına göre de her ne kadar salt olay yerinde bulunma, işlenen suça iştirak etme olarak nitelendirilmese de genel hayat tecrübelerine göre kişinin suçun işlendiği yerde bulunmasının açıkça benimseme, onaylama, faili manevi olarak destekleme anlamına gelmesi, failin kendisini daha fazla güvende hissetmesine neden olması halinde manevi yardım etme olarak kabul edilmektedir. Bakınız **Evik**, s. 248.

33 “*Sanığın, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma eylemini cinsel amaçla gerçekleştirdiği halde, hakkında TCK'nın 109/5. Maddesinin uygulanmaması ve mağdurenin aracı Zühtü'nün kullandığını, kendisini Beytullah ile Abdulaziz'in zorla tutarak araca bindirdiklerini, sanık Hami'nin ne yaptığını hatırlamadığını, aracın önünde oturduğunu beyan ettiği, sanığın ise tüm aşamalarda olay esnasında suçun işlendiği sırada kullanılan aracın ön koltuğunda oturduğunu, suça karışmadığını savunmuş olması karşısında, sanığın olay sırasında aracın sağ ön koltuğunda oturmaktan ibaret eylemi ile suça yardım eden olarak katıldığı sabit olduğu halde, TCK'nın 39/1. Maddesi gereğince cezasından indirim yapılması gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması.*” Y. 14. CD., 17.11.2014, 2309/12777 – **Otaçı/Öztekin/Özaydn**, s. 620.

34 Bkz. **İzzet Özgenç**, “İcrai Suça İhmali Davranışla İştirak: Anayasa Mahkemesi'nin Bir Kararı Üzerine Değerlendirmeler”, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C. 2, Y. 2014, S. 1-2, s. 6; **İzzet Özgenç**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin, 15. Bası, Ankara 2019, s. 569; **Fatih Selami Mahmutoğlu/Serra Karadeniz**, Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi, Beta, İstanbul 2017, s. 920.

35 **Özgenç**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 569; **Mahmutoğlu/Karadeniz**, s. 921.

36 **Özgenç**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 569; **Devrim Aydın**, Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, Yetkin,

açıdan yükümlülük ihmalinin kanunda bağımsız bir suç tipi olup olmadığı da ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.

Tüm bunlara karşılık salt suçun işlendiği yerde failin yanında bulunmak ve hiçbir şey yapmamak, işlenen suça engel olmamak, kişinin suça yardım etmeden sorumlu tutulması gibi bir sonucu beraberinde getirmese bile her halükârda Türk Ceza Kanunu'nun 278'inci maddesinde düzenlenen "Suçu Bildirmeme" suçu göz önünde bulundurulmalıdır. Söz konusu suç kapsamında *işlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı (fıkra 1)* belirtilmiştir. Keza aynı suçun ikinci fıkrasında *işlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması halen mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişinin, birinci fıkraya göre cezalandırılacağına yer verilmiştir*. Bu kapsamda her ne şekilde olursa olsun, salt suç işlemekte olan failin yanında bulunan kişinin "suçu bildirmeme" suçu nedeniyle sorumluluğu gündeme gelebilecektir³⁷. Gerçi aynı maddenin dördüncü fıkrasında *tanıklıktan çekinebilecek kişiler bakımından cezaya hükmolunmayacağı* belirtilerek şahsi bir cezasızlık nedenine yer verilmiştir. Ancak bu hükmün hemen devamında *suçu önleme yükümlülüğü dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümlerin saklı olduğunun* altı çizilmiştir.

Bu kapsamda durumu yetkili mercilere bildirmemek TCK md. 278 hükmündeki suçu bildirmeme suçundan failliği gündeme getirebilecektir. Buna göre suçu bildirmeme suçu, tali norm olarak olay yerinde bulunan kişinin sorumlu tutulması sonucunu beraberinde getirecektir. Tam bu noktada önemle altı çizilmelidir ki kişinin TCK md. 278'de düzenlenen suçu bildirmeme suçundan sorumluluğu, kişinin işlenen suça yardım eden olarak sorumlu tutulmaması halinde gündeme gelebilir. Yani burada asıl norm, kişinin işlenen suça yardım etmesi nedeniyle yardım etme olup bağımsız bir suç tipi olan TCK md. 278 yardımcı norm niteliğinde olacaktır. Bu açıdan gerek doktrinde³⁸ gerekse Yargıtay kararlarında³⁹ kabul edildiği gibi bu tür durumlarda failliğin şerikliğe asliliği kuralı gereğince kişinin işlenen suça yardım etmeden değil de suçu bildirmeme suçundan (TCK md. 278) sorumlu tutulacağı yönündeki görüşü kabul etmemekteyiz. Bunun nedeni suçu bildirmeme suçunun (TCK md. 278) madde gerekçesinde yer almaktadır:

"...Suçuların cezalandırılmasını devletten istemek, kişi açısından bir hak olduğu gibi; herhangi bir suç olgusunun gerçekleştiğini öğrenen kişinin durumu suçu takibe yetkili makamlara bildirmesi, aynı zamanda bir yükümlülüktür. Bu itibarla, herhangi bir suç olgusunun gerçekleştiğini öğrenmesine rağmen durumun suçu takibe yetkili makamlara

Ankara 2009, s. 184; M. Emin Artuk/Ahmet Gökçen/M. Emin Alşahin/Kerim Çakır, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Adalet, Ankara 2018, s. 697.

37 Suçu bildirmeme suçu için bkz. Rahime Erbaş, Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğü, On İki Levha, İstanbul 2015, s. 180-188.

38 Mahmutoğlu/Karadeniz, s. 922.

39 "Bir başkasının işlediği suça bulunulan yardımın meydana gelen neticeyle nedensel bağlantı içinde bulunması gerekir. Belli bir yükümlülüğün yerine getirilmemesi suretiyle de, bir suçun icrasına yardımda bulunulabilir. Yine bir başkasının işlemekte olduğu suçun işlenişine engel olmama halinde aynı şekilde icrai suça yardımda bulunma söz konusu olabilecektir. Ancak bu davranış, aslında ihmali bir suçu oluşturuyorsa kişi, ihmali suçun faili olarak cezalandırılır." Y. 1. CD., 25.06.2014, E. 2013/3531, K. 2014/3655 – Mahmutoğlu/Karadeniz, s. 922, dph. 28.

bildirilmemesi, genel olarak haksız bir davranıştır. Ancak, izlenen suç siyaseti gereğince sadece belli suçların bildirilmemesi veya sadece belli kişilerin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemesi, suç olarak tanımlanmıştır. Madde metninde belli suçlar açısından bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi, suç olarak tanımlanmıştır...”

TCK md. 278 hükmünün madde gerekçesinde de görüldüğü üzere bu suçla korunan esas hukuki değer, adliye ve bireylerarası dayanışmadır. Elbette işlenmekte olan suç nezdindeki korunan hukuki değer de bu suç kapsamında korunan değerlerden biri olarak gösterilebilir. Ancak bir kimsenin, başkası tarafından işlenen suçu izleyip yetkili mercilere bildirmemesinin neden işlenen suç kapsamında korunan değeri ihlal olarak nitelendirileceği bünyesinde soru işaretlerini barındırmaktadır⁴⁰. Bir suçla korunan hukuki değer, ya söz konusu norm kapsamında yer alan fiilin faillik sıfatı altında gerçekleştirilmesi yahut da azmettirme veya yardım etme şeklinde failin fiiline bağlı olarak dolaylı şekilde ihlal edilebilir.

Bu bakımdan işlenen suçta yardımcı katkısından dahi söz edilemeyen bir kimsenin, salt işlenen suçu yetkili mercilere bildirmemesi yönündeki ihmali davranışının söz konusu suç tipi kapsamında korunan hukuki değeri ihlal ettiğinden söz edilmesi, suçu bildirmeme gibi bağımsız bir suç tipi üzerinden birçok suç kapsamındaki hukuki değerlerin ihlal edilmesi ve dolaylı yoldan suçların işlenmesi gibi garip bir sonucu beraberinde getirebilecektir. Bu gariplik, suç kapsamında öngörülen *bir yıla kadar hapis cezası* gibi bir ceza yaptırımını da dikkate alındığında daha belirgin hale gelecektir. Zira normalde kasten öldürmenin nitelikli haline yardım ettiği kabul edilebilecek ve dolayısıyla on beş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası alabilecek bir kişinin cezası, suçu bildirmeme suçu ile suçta yardım etme arasında görünüşte içtima kuralı gereği asli norm-tali norm kuralı kapsamında failliğin şerikliğe asliliği kuralı gereğince suçu bildirmeme suçundan fail olması gerektiği kabul edildiğinde en fazla bir yıla kadar hapis olabilecektir.

Bununla birlikte failin işlediği suç kasten yaralama olduğunda yardımda bulunan kişinin cezası, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına göre belirlenecek temel cezanın yarısına kadar indirilmiş hali olabilecekken yine kişinin suçu bildirmeme suçu ile suçta yardım etme arasında görünüşte içtima kuralı gereği asli norm-tali norm kuralı kapsamında failliğin şerikliğe asliliği kuralı gereğince suçu bildirmeme suçundan fail olması gerektiği kabul edildiğinde yalnızca bir yıla kadar hapis cezası olabilecektir. Yani aslında suçu bildirmeme suçundan failliğin asli norm olduğunu kabul eden ve suçu bildirmeme suçu ile aynı zamanda fail tarafından işlenen suç kapsamındaki hukuki değerlerin de ihlal edildiğini kabul eden görüş tarafından bu durumun izahı pek mümkün görünmemektedir. Öyle ki yardım edenin yardımcı katkıda bulunduğu fail tarafından işlenen suçun kasten öldürmenin nitelikli hali olması ile kasten yaralamanın temel şekli olması arasındaki ceza farkı ile suçu bildirmeme suçu kapsamında öngörülebilecek ceza yaptırımını dikkate alındığında her halde bir orantısızlığın söz konusu olduğu göze çarpmaktadır.

⁴⁰ Suçu bildirmeme suçlarıyla korunan hukuki değer tartışması için bkz. Erbaş, Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğü, s. 124-127.

Şu hâlde bu türden bir orantısızlığın giderilmesi, yukarıda da belirttiğimiz üzere suçu bildirmeme suçunun, işlenen suça sağlanan katkının suça yardım etme karşısında tali norm olarak kabul edilmesi ile mümkün olabilecektir. Dolayısıyla da suçu bildirmeme suçunun tali (ikincil) norm niteliğini haiz olduğu yönündeki görüşümüz, ortaya çıkması muhtemel sorunların önüne geçebilecek niteliktedir.

En nihayetinde suçun işlendiği yerde bulunma bakımından şu şekilde bir kategorik ayırım yapılabilir: **1.** Kişinin, failin yanında bulunarak failin suç işleme kararını kuvvetlendirmesi ve bunun da farkında olması halinde fail tarafından işlenen suça yardım etmeden (herhangi bir suç, TCK md. 39) sorumlu tutulabilecek, aynı zamanda da suçu bildirmeme suçunun (TCK md. 278) faili olabilecektir. Bu noktada da failin işlediği suça yardım etme asli norm olarak uygulama alanı bulacaktır. **2.** Failin yanında bulunan kişinin özel olarak yükümlülüğe sahip olduğu durumlarda ise suç işleme kararını kuvvetlendirip kuvvetlendirmedeği ya da kuvvetlendirmiş olsa bile bunun farkında olup olmadığı konusunda irdeleme yapılmaksızın işlenen suça yardım etmeden (herhangi bir suç – Örneğin TCK md. 109, TCK md. 39) keza suçu bildirmeme suçundan (TCK md. 278) fail olarak sorumlu tutulabilir. Nitekim kişinin failin işlediği fiili önleme konusunda özel olarak yükümlü olması durumunda, failin kararını kuvvetlendirmek için hiçbir şey yapmamış olması hallerinde dahi işlenen suça ihmali hareketiyle yardım eden olarak iştirakinden bahsedilebilecektir. Bu noktada da failin işlediği suça yardım etme, suçu bildirmeme suçu karşısında asli norm olarak uygulama alanı bulacaktır. **3.** Kişinin failin suçu işleme kararını kuvvetlendirmeksizin yanında salt bulunması durumunda her halde suçu bildirmeme suçundan (TCK md. 278) fail olarak sorumlu tutulması yoluna gidilebilecektir.

E. Kaynakça

- Artuk, M. Emin/Gökçen, Ahmet/Alşahin, M. Emin/Çakır, Kerim:** Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Adalet, Ankara 2018.
- Aydın, Devrim:** Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, Yetkin, Ankara 2009.
- Baumann, Jürgen/Weber, Ulrich/Mitsch, Wolfgang/Eisele, Jörg:** Strafrecht Allgemeiner Teil, 12. Auflage, Verlag Ernsnt und Werner Gieseking, Bielefeld 2016.
- Baunack, Martina:** Grenzfragen der strafrechtlichen Beihilfe, Duncker&Humboldt, Berlin 1999.
- Demirbaş, Timur:** Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Seçkin, Ankara 2018.
- Demirel, Muhammed:** “Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı Yardım Etme Hareketleri”, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Cilt. 5, 2017, s. 119-161.
- Erbaş, Rahime,** “İcrai veya İhmali Olarak Somut Olayda Davranışın Gerçekleştiriliş Biçiminin Tespiti Meselesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, 2019, s. 397-449.
- Erbaş, Rahime,** Türk Ceza Kanunu’nda Görünüşte İhmali Suçlarda Garantörlük, On İki Levha, İstanbul 2019.
- Erbaş, Rahime,** Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğü, On İki Levha, İstanbul 2015.
- Evik, Vesile Sonay:** Suça İştirakte Yardım Edenin Ceza Sorumluluğu, On İki Levha, 2. Baskı, İstanbul 2011.
- Hacıfazlıoğlu, Ali:** Suça İştirak, Bilge, Ankara 2014.

- Hakeri, Hakan:** Ceza Hukuku Genel Hükümler, 20. Baskı, Adalet, Ankara 2017.
- Heine, Günther/Weißer, Bettina:** “Täterschaft und Teilnahme”, Schönke/Schroeder Strafgesetzbuch Kommentar, 29. Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2014.
- Jescheck, Hans-Heinrich/Weigend, Thomas:** Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, 5. Auflage, Duncker&Humblot, Berlin 1996.
- Joecks, Wolfgang:** “Täterschaft und Teilnahme”, Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band 1, §§ 1-51 StGB, Verlag C.H. Beck, München 2003.
- Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan:** Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin, 11. Baskı, Ankara 2019.
- Krey, Volker/Esser, Robert:** Deutsches Strafrecht, Allgemeiner Teil, 5. Auflage, Stuttgart 2012.
- Kühl, Kristian:** Strafrecht Allgemeiner Teil, 8. Auflage, Vahlen, München 2017.
- Lackner, Karl/Kühl, Kristian:** Stragesetzbuch, 29. Auflage, C. H. Beck, München 2018.
- Mahmutoğlu, Fatih Selami/Karadeniz, Serra:** Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi, Beta, İstanbul 2017,
- Maurach, Reinhart/Gössel, Karl Heinz/Zipf, Heinz/Dölling, Dieter/Laue, Christian/Renzikowski, Joachim:** Strafrecht Allgemeiner Teil, Teilband 2, 8. Auflage, C.F.Müller, 2014.
- Murmann, Uwe:** Grundkurs Strafrecht, 3. Auflage, C. H. Beck, München 2015.
- Otacı, Cengiz/Öztekin, Murat/Özaydın, Fatih:** TCK Genel Hükümleri Yargıtay Yorumu, 2. Bası, Adalet, Ankara 2016.
- Otto, Harro:** Grundkurs Strafrecht, De Gruyter, 7. Auflage, Berlin 2004.
- Özbek, Veli Özer:** İzmir Şerhi, C.I, 4. Bası, Seçkin, Ankara 2010.
- Özgenç, İzzet:** Suça İştirakin Hukuki Esası ve Müşterek Faillik, İstanbul 1996.
- Özgenç, İzzet:** “İcrai Suça İhmali Davranışla İştirak: Anayasa Mahkemesi'nin Bir Kararı Üzerine Değerlendirmeler”, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C. 2, Y. 2014, S. 1-2.
- Özgenç, İzzet:** Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin, 15. Bası, Ankara 2019.
- Rengier, Rudolf:** Strafrecht Allgemeiner Teil, 9. Auflage, C.H. Beck, München 2017.
- Roxin, Claus:** Strafrecht Allgemeiner Teil, Band II, C.H. Beck, München 2003.
- Schünemann, Bernd:** “Täterschaft und Teilnahme”, Leipziger Kommentar, Strafgesetzbuch, Band 1, §§ 1-51 StGB, 12. Auflage, De Gruyter, 2010.
- Seher, Gerhard:** “Grundfalle zur Beihilfe”, JuS 2009, s. 793-797.
- Stoffers, Kristian:** “Streitige Fragen der psychischen Beihilfe im Strafrecht”, Jura 1993, s. 11-17.